

Sociologie pro SPSP

téma 9:

Rodina a socializace:

(Rodina, proces socializace a problematika sociálních deviací)

SPP 701

FSS MU Brno, 2006

Povinná literatura

CREE, V.E. Sociology for social workers and probation officers. London and New York, Routledge, 2000, Ch. 3. Childhood, pp.57-86.

GIDDENS, A. Sociologie. Praha, Argo, 2001, kap.Socializace, s.39-58, kap.Rodina, manželství a osobní život, s.155-81.

KELLER, J. Úvod do sociologie. Praha, SLON, 1993, 1996, s.31-34.

WINKLER, J. Ekonomika s společností. Brno, ESF MU, 2000, kapitola 12a Socializace slidy a 12b Rodina a manželství jako sociální instituce

Obsah setkání

I. ZÁKLADNÍ POJMY TÝKAJÍCÍ SE RODINY A SOCIALIZACE

Role primární skupiny - Sociální kontrola - její formy a -
systémy kontroly

II. RODINA JAKOŽTO PRIMÁRNÍ SKUPINA KONTROLUJÍCÍ A OVLIVŇUJÍCÍ SVÉ ČLENY

Vymezení rodiny a - její základní funkce

III. PROCES SOCIALIZACE

Vymezení socializace a její cíl - sféry socializace - etapy
socializace - mechanismy socializace - koncepty procesu
socializace

IV. PROBLÉMY SOCIALIZACE A SOCIÁLNÍ DEVIACE

Typy teorií vysvětlující sociální deviace - resocializace a
redukace

I. Primární skupina

- přímé, bezprostřední interakce členů (face-to-face) umožňující vzájemnou komunikaci
- nejsou velké
- vztahy vzájemné psychické blízkosti a důvěrnosti utvářející sociální soudržnost
- motivem členství je uspokojení potřeby vzájemných pozitivních citových vztahů
- existence dlouhotrvajících racionálních a především citových vztahů utvářejících pevnou déletrvající sociální vazbu mezi členy
- jedinec se angažuje celou svou osobností

CÍLEM JE VLIV A KONTROLA ČLENŮ SOCIALIZACÍ

SOCIÁLNÍ KONTROLA

(Berger, P.L., 2001)

= různé prostředky, které společnost používá k tomu, aby udržela na uzdě své neposlušné členy

Formy

- fyzické násilí
- politická kontrola
- právní formy
- ekonomický nátlak
- přesvědčování
- výsměch
- pomluvy
- potupa

SYSTÉMY SOCIÁLNÍ KONTROLY

(Berger, P.L., 2001: 80-82)

- právo a politika
- morálka, zvyky a obyčeje
- konzultační, poradenské a terapeutické programy
- zaměstnání
- kodexy řídící členství v klubech a zájmových organizacích
- lidské skupiny, v nichž se odehrává soukromý život (kruh rodiny a osobních přátel)

II. Jak lze vymezit rodinu ?

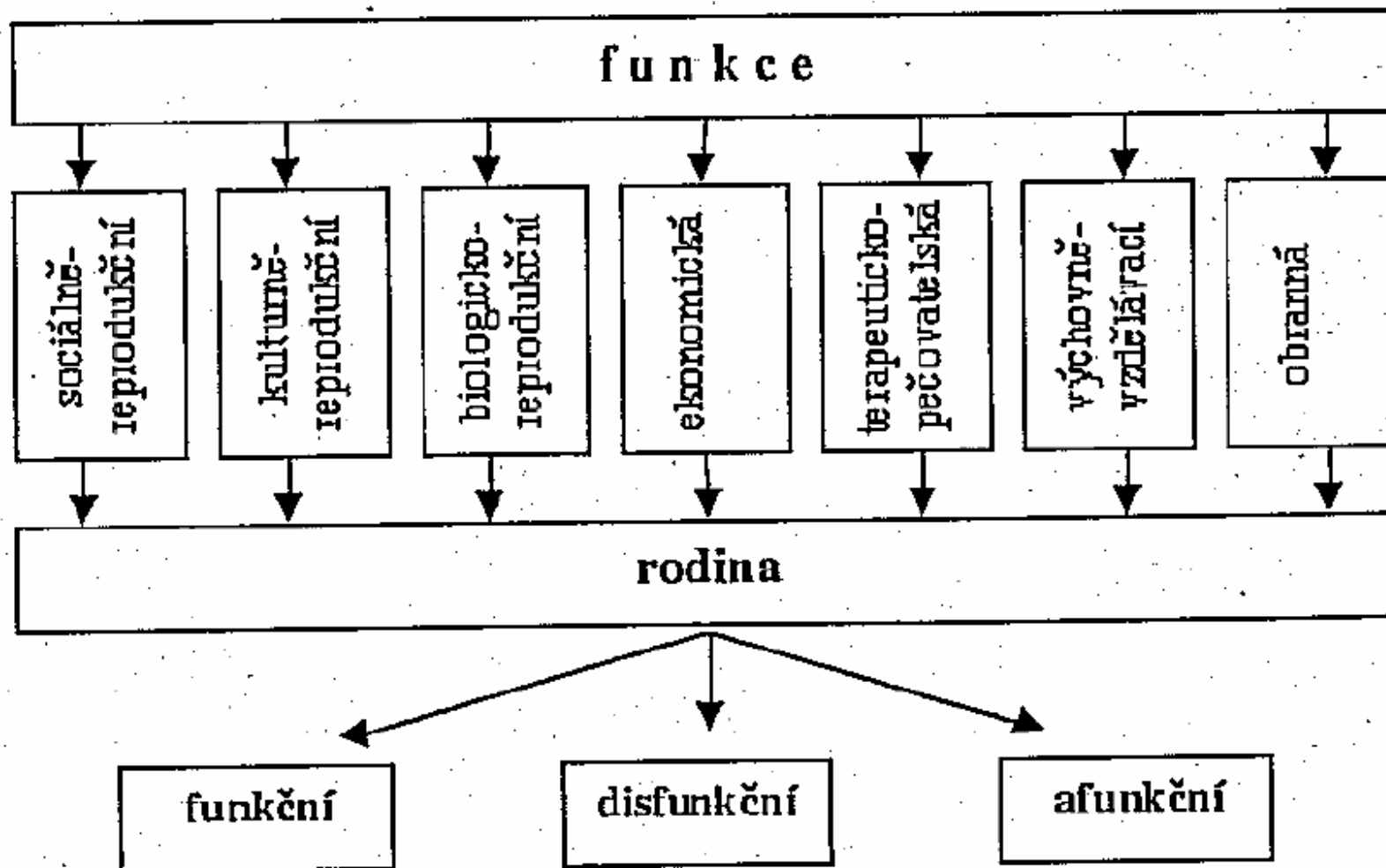
- nejpůvodnější, nejpřirozenější a nejdůležitější lidská skupina a instituce, ekonomická jednotka i základní stavební prvek sociálních struktur (Rajchl, 2004)
- skupina osob přímo spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce), jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. (Možný, 2001)

- sociálně sankcionované, relativně stálé seskupení lidí, kteří jsou vzájemně spojeni pokrevně, manželstvím či adopcí a kteří spolu žijí a ekonomicky kooperují (Hebding, Glick 1992)
- jakákoli skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti

Základní funkce rodiny

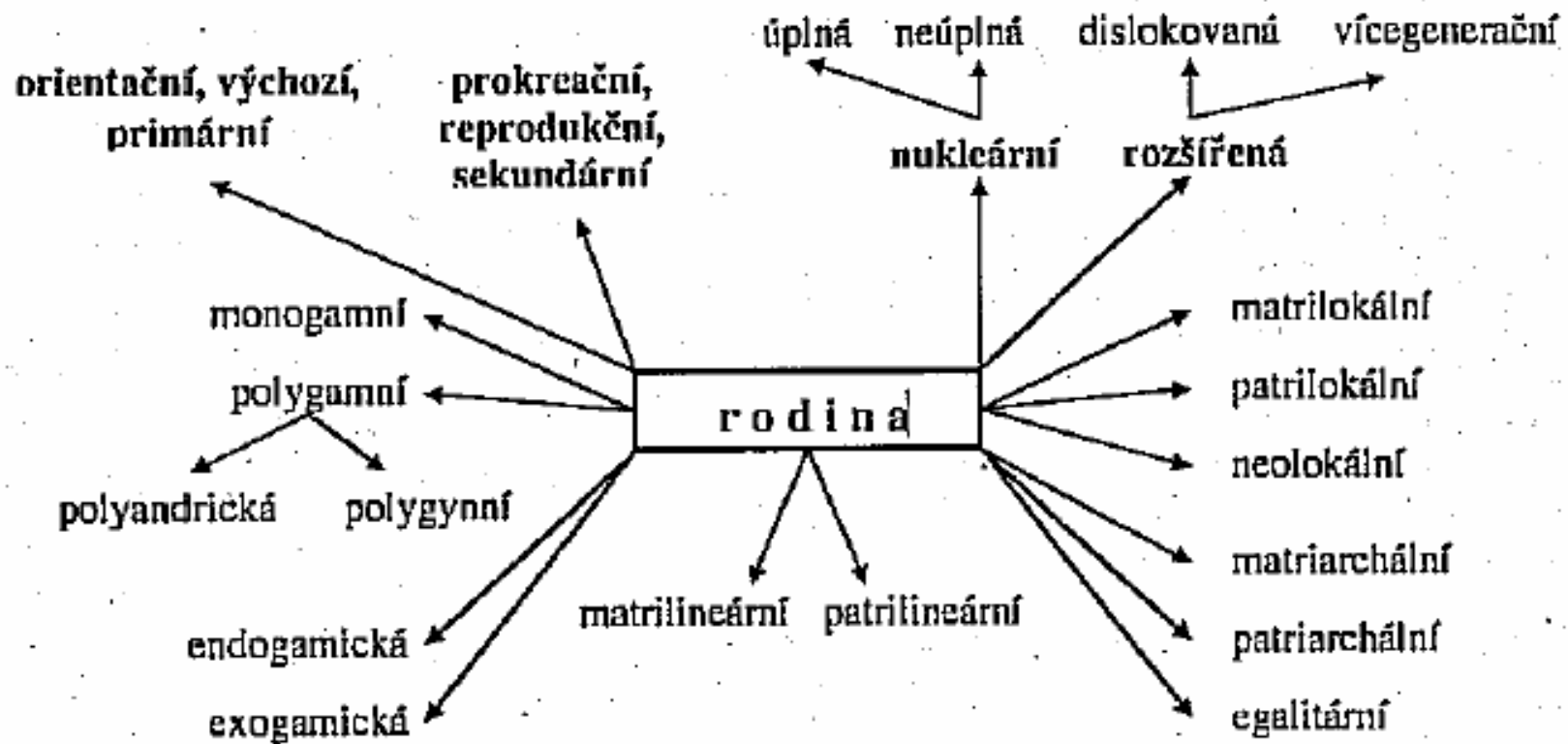
(RAJCHL 2004)

- sociálně reprodukční funkce
- kulturně-reprodukční funkce
- biologicko-reprodukční funkce
- ekonomická funkce
- terapeuticko-pečovatelská funkce
- výchovně-vzdělávací
- obranná

Zdroj: Rajchl (2004: 202)

TYPY RODIN

Zdroj: Rajchl (2004: 202)

III. „SOCIALIZACE“

(lat. socialis = družný, společenský, manželský, spojenecký)

- = postupná přeměna člověka jako biologického tvora ve společenskou bytost (Nakonečný, 1970), neboť člověk se nerodí lidským, ale lidským se stává (R.E. Park)

- = proces internalizace mnohých sociálně akceptovaných vědení, hodnot, norem a měřítek vlastní kultury (Keller 1995)

CÍL (VÝZNAM) PROCESU SOCIALIZACE

- zformovat lidskou bytost tak, aby byla schopna samostatně se chovat tak, jako by byla pod stálým dohledem (kontrolou) ostatních členů skupiny (Keller, 1997) a aby se tak vytvořila:

1. Osobnost (vlastní Já)

(organizaci postojů, očekávání, zvyků a chování) a

2. Sociální Já

(uvědomění si osobní či sociální identity)

FUNKCE (DŮLEŽITOST) PROCESU SOCIALIZACE PRO SPOLEČNOST JAKO CELEK

1. Přenos lidské kultury z generace na generaci
2. Integrace mladých osob do organizované společnosti
3. Učení se různým sociálním rolím a dovednostem nutným k přežití a uspokojení vlastních potřeb

FUNKCE (DŮLEŽITOST) PROCESU SOCIALIZACE PRO JEDNOTLIVCE

1. Osvojení specificky lidských způsobů chování a jednání, informací, hodnot a norem, jazyka a další kulturních fenoménů, a tím
2. Chápání sociální reality a vstupování do sociokulturního kontextu společnosti a
3. Schopnosti reagovat v různých sociálních situacích očekávaným způsobem a být tak chopen vstupovat s ostatními členy skupiny, společnosti do sociálních interakcí, a tedy sociálně žít

Poznámky k procesu socializace

- osobnost a Já výsledkem sociálního prostředí i zděděných charakteristik (samo učení ani samotná dědičnost neurčují lidský vývoj)
- socializace je díky novým sociálním situacím celoživotním procesem (etapy socializace)

K čemu dochází v průběhu socializace ?

(Sféry socializace: rozvoj rolí, hodnot, sociálního já a kompetencí)

- 1. Socializace v užším slova smyslu**
- 2. Enkulturatione /kulturatione/akulturatione**
- 3. Personalizace**
- 4. Profesionalizace**

Kdy a kde k socializaci dochází ? (etapy socializace)

PRIMÁRNÍ SOCIALIZACE

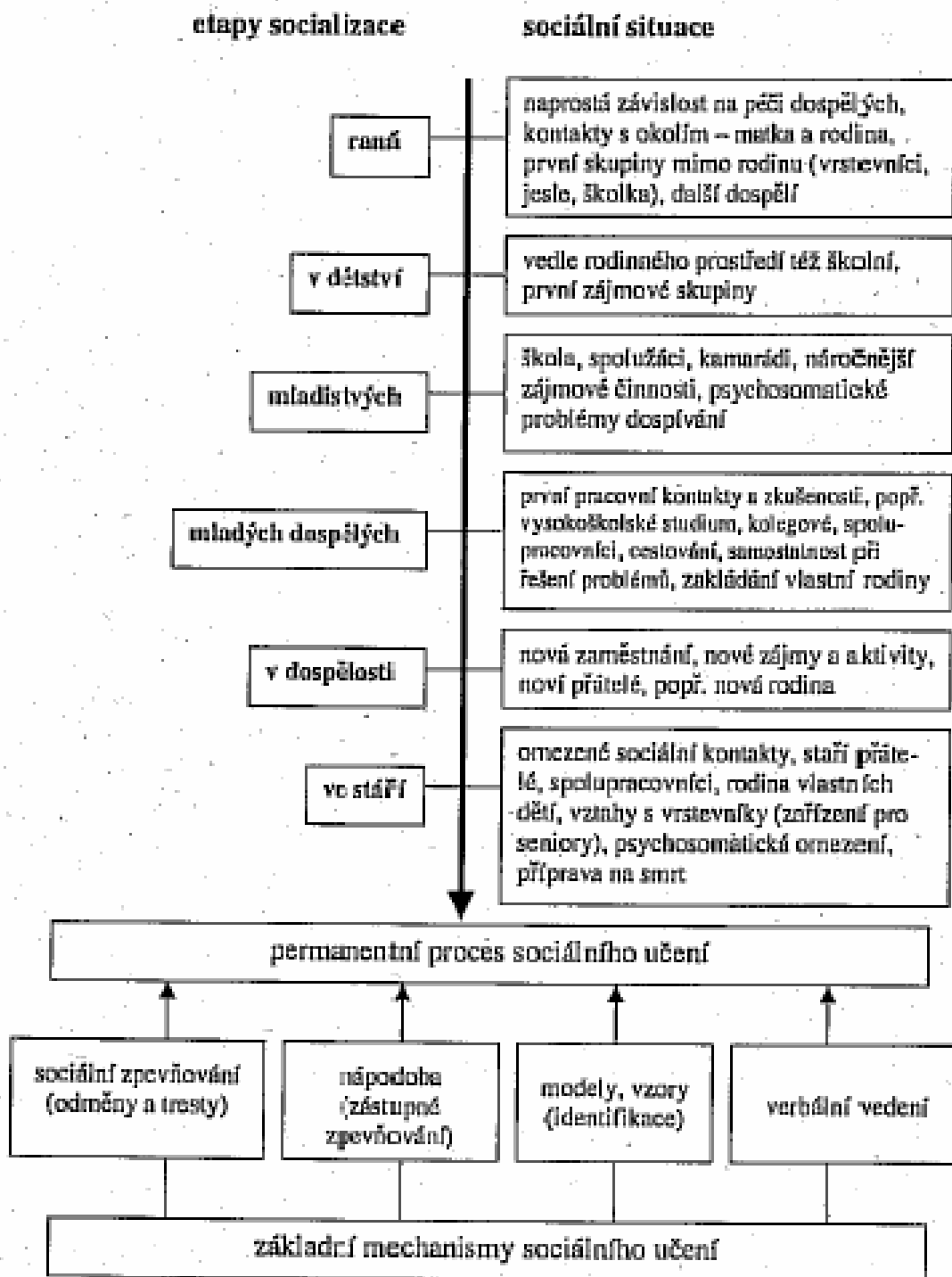
- nejužší rodina a další členové příbuzenské skupiny
- v prvních letech života (základní kulturní návyky, tvorba vlastního světa)
- závislost na socializátorovi (silné emocionální vazby)
- důležitost prožitku sociální blízkosti (mateřská láska, pocity jistoty a bezpečí)

SEKUNDÁRNÍ SOCIALIZACE

- speciální, často odborná povaha předkládaných informací
- možnost kritických, hodnotících stanovisek vůči hodnotám a normám

ETAPY SOCIALIZACE

(Rajchl 2004:179)

Jakým způsobem dochází k socializaci?

(mechanismy socializace)

- formou sociálního učení
- podmínkou je sociální vliv v důsledku sociální závislosti (pro význam událostem a pro možnost odměňovat a trestat)
- pocit jistoty při odměňování vs. pocit nejistoty či zavržení při trestání
- učení se sankcím formálních a neformálních skupiny (vnitřní a vnější sankcionování)

**základem sociálního učení a celého
socializačního procesu je sociální
sankcionování, udělování sociálních
odměn a trestů na základě sociální
moci a závislosti**

ZÁKLADNÍ MECHANISMY SOCIÁLNÍHO UČENÍ

- 1. Sociální zpevnování (posilování, podmiňování)**
- 2. Imitace (nápodoba, zástupné zpevnování)**
- 3. Identifikace**
- 4. Verbální vedení**

Se sociálním já souvisí učení se sociálními rolím na základě genderu

- Role – status – gender jako rozdíl mezi pohlavími utvářený kulturou - pohlaví jakožto biologické kategorie odlišující muže a ženu
- socializace genderu začíná narozením (od děvčat se očekává plachost a závislost, od chlapců nápaditost a nezávislost)

KONCEPTY PROCESU SOCIALIZACE

- 1. konfrontace, boj vnitřních tužeb dítěte se společností (Sigmund Freud)**
- 2. spolupráce mezi dítětem a společností (Charles Horton Cooley a Georgie Herbert Mead)**
- 3. sled etap, z nichž každá má své typické problémy, které je třeba v průběhu vývoje od dětství až po stáří zvládnout (Erik Hamburger Erikson)**
- 4. vývoj kognitivních struktur a inteligence a později morální vlastnosti dítěte (Jean Piaget a Lawrence Kohlberg)**

Sigmund Freud

- = boj mezi vrozenými biologickými (sexuálními a agresivními) pudy dítěte a společností reprezentovanou rodiči
- způsoby uspokojování svých pudových potřeb
- změna změření zájmů a psychologická orientace s věkem

- **ID** - sexuální a agresivní pudy/touhy
- **SUPEREGO (SVĚDOMÍ)** - sociální normy a hodnoty předávané rodiči
- **EGO** - racionální složka osobnosti zaměřující se na vnější svět a usměrňující impulsy z id a SUPEREGA

CHARLES HORTON COOLEY

Human nature and social order (1902)

- Self je výsledkem „zrcadleného já“ (a looking-glass self):
 1. jak si představujeme, že nás druzí vidí –
 2. jak si představujeme, co soudí o tom, co vidí –
 3. jak pocítujeme jejich reakce a jak je prožíváme (sebeprožívání)

- důležitost řeči ve vývoji Já umožňující přemýšlet o sobě samém jako o vydělené a celistvé bytosti
- rodina výrazný vliv na náš smysl pro sebe sama, na vývoj sebepojetí
- Já se neustále vyvíjí v průběhu života (pokračujeme v kontrole, hledáme nové výrazy a revidujeme své pocity pomocí reakcí druhých)

GEORGIE HERBERT MEAD

Mind, Self and Society (1936)

- proces neustále se utvářeného Self začíná v preverbálním stadiu vývoje a akceleruje když se dítě učí mluvit
- Self složené ze dvou vzájemně spolupracujících komponent

VLASTNÍ JÁ /THE I (Freudovo ID)

– egocentrická část Self

SOCIÁLNÍ JÁ/THE ME (Freudovo EGO a SUPEREGO)

– internalizované hodnoty a normy, reflexe očekávání rodičů a blízkých

**vztah mezi I a Me je kooperativní, není
konfliktní - socializace nemá utlumit a
potlačovat protispolečenské impulsy,
ale vytvořit instrukce chování, bez
nichž by byl vývoj osobnosti omezený**

Fáze vynořování se Self (dle Meada)

1. Fáze hraní (-10)

- dítě **předstírá, že je jinou osobou** („jiným bytím“) a získává tak zástupné zkušenosti náhledu na hraní rolí z rozličných perspektiv
- později **„zaujímá roli druhých“** a učí se pohlížet na sebe sama očima těchto osob

Sociální Já/Me se formuje tím, že dítě činí sebe samo společenským subjektem tím, že chápe samo sebe ve třetí osobě a chová se tak k sobě jako k druhému, vstupuje do jednání, které Mead nazval „hraní rolí“ – v jednání, ve kterém hrajeme role, jednáme podle očekávání druhých, resp. jednáme podle toho, co si představujeme, že od nás druzí v našem jednání očekávají

2. Fáze hry

- aktivní participace na **recipročních vztazích s druhými**, porozumění pravidlům hry
- chápání sebe sama jako součásti uspořádané struktury, která utváří role a je ovládána obecnými pravidly - **uvědomění si vnější struktury a vnitřní struktury vědění ve formě „zobecnělého druhého“**)

Table 3.1. Perspectives on Socialization

STAGE	MEAD	FREUD	ERIKSON	PIAGET
1	Preverbal period (birth-1 year)	Oral stage (birth-1 year)	Basic trust vs. mis- trust (birth- 2 years)	Sensorimotor stage (birth- 18 months)
2	Verbal period and preparatory stage (1-3 years)	Anal stage (1-3 years)	Autonomy vs. shame and doubt (2-3 years)	Preopera- tional stage (18 months- 7 years)
3	Play stage (3-7 years)	Phallic stage (4-5 years)	Initiative vs. guilt (4-5 years)	Concrete opera- tional stage (7-11 years)
4	Organized game stage (7-8 years)	Latency period (5 years— adolescence)	Industry vs. inferiority (6-11 years)	Formal operational stage (begins at about 11 years)
5		Genital stage (11-14 years)	Identify vs. role confusion (12-18 years)	
6			Intimacy vs. isolation (young adulthood)	
7			Generativity vs. self-absorption (middle age)	
8			Integrity vs. despair (old age)	

PROBLÉMY SOCIALIZACE

(Keller, 1997)

- socializací se nepřenáší pouze kulturní hodnoty, ale i sociální nerovnost;
- lze se úspěšně socializovat do skupiny, jejíž hodnoty a normy jsou v rozporu s celospolečenskými normami a hodnotami.

Sociální deviace

= *porušení nebo podstatná odchylka od některé sociální normy chování nebo od skupiny norem (ať již sankcionované právně, nábožensky nebo morálně), která je projevem nerespektování požadavků, které na jedince nebo skupinu klade určitá norma nebo soubor norem a kdy deviace je poté alternativní formou chování*

(Petrušek 1997 In: Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny)

Čeho či koho se sociální deviace týkají ?

Kontinuum organizace (různých typů) sociálních deviací
(dle Tittle a Patternoster 2000: 63, upraveno)

méně organizované sociální deviace	středně organizované sociální deviace	plně organizované sociální deviace
Individualizované sociální deviace	Subkulturní sociální deviace	Deviantní skupiny
Mentálně nemocní	Swinging	Amish
Sebevražedné jednání	Rekreační užívání drog	Teroristé
Hrubost	Pevné stanovení ceny	Perfekcionisté

Typy teorií vysvětlující sociální deviace

Normativní koncepty

Teorie kulturního přenosu (t.učení) - deviantní chování je naučeno stejně jako chování konformní;

Sutherlandova teorie diferenciální asociace

Teorie strukturálního tlaku - v každé společnosti vznikají situace či dlouhodobé stavy, na které určitá část populace reaguje deviantně;

Durkheimova teorie napětí a anomie

Kontrolní teorie (t. konfliktu) – deviantní chování vzniká v důsledku oslabení či absence sociální kontroly;

Mertonova teorie adaptivních mechanismů

Reaktivní koncepty

Etiketizační teorie – deviantní chování vzniká jako důsledek efektivního označování některých lidí za devianty sociálně významnými lidmi.

Resocializace a reedukace

- = opětovná socializace jedince, (vstupuje do zcela neznámého prostředí anebo se ocitá v neznámé sociální situaci)
- = návrat jedince po dlouhodobém pobytu v kdysi cizím prostředí do svého původního prostředí

Reedukace

- = převýchova, jejímž cílem je změny chování, která umožní návrat do normálního života (osoby s duševními poruchami a poruchami chování)